

Damian
Barr

Hier
ben je
veilig

‘Een geweldige
literaire achtbaan.’

STEF BOS

‘Een verpletterend debuut.’

THE TIMES

‘Over menselijke
wreedheid – en vriende-
lijkheid, die sterker is.’

THE OBSERVER

Proloog

1 oktober 2010, ten zuiden van Johannesburg

Nu het zover is, weet Irma niet precies wat ze moet doen. Voorzichtig, om haar nieuwe kunstnagels niet te beschadigen, drukt ze nogmaals op het knopje van de intercom.

‘Ze weten toch zeker wel dat we komen, ja?’

‘Laat maar,’ zegt Jan, die druk bezig is met zijn camera. ‘Kom eens in beeld staan, hé. Willem, zonnebril af, arm om je ma heen.’

Willem rolt met zijn ogen. Nee, hij gaat haar echt niet vasthouden. Hij voelt hoeveel behoefte ze daaraan heeft en hij walgt ervan – als ze echt zoveel van hem hield, zou ze hem hier niet achterlaten. De hele rit, drie uur lang, heeft hij strak naar de achterkant van Jans kale, dikke schedel gekeken, alsof hij er een gat in wilde boren. Uiteindelijk leunde Jan – pa zal hij hem nooit noemen – naar achteren en snauwde: ‘Geef antwoord als je moeder wat zegt!’ Willem negeerde hem, duwde zijn oordopjes dieper in zijn oren en genoot toen Harry Potter wederom werd uitverkoren om bij Griffoendor te horen. Pas toen hij Jans meesmuilende blik in de achteruitkijkspiegel zag, realiseerde hij zich dat hij zijn lippen geluidloos meebewoog met de woorden. Hij trok meteen de capuchon van zijn sweater over zijn hoofd om zijn gezicht af te schermen. Vandaag heeft Willem magie nodig, zelfs als hij daar te oud voor is.

‘Dichterbij,’ zegt Jan nu en dirigeert hen in de richting van de witte Ford met vierwielaandrijving en zuinig brandstofverbruik,

een voormalig demonstratiemodel dat zijn baas hem voor een mooi prijsje heeft verkocht. ‘Ik wil de truck erop hebben.’

Irma stoot Willem even aan: ‘Glimlach nou even lief.’

Willem schuift zijn merkzonnebril af en kijkt op met geloken ogen – hemelsblauw, net als die van zijn pa. Waarom zegt iedereen altijd dat hij moet glimlachen? Hij is in geen maanden – of jaren? – zo vroeg opgestaan als vandaag. Zijn ma duwt zijn capuchon naar achteren en zijn krullen – geelblond, als het dons van paaskuikentjes – springen uit zijn gezicht. Hij is bleek, alsof hij meestal van vroeg tot laat in de bibliotheek zit. Hij verstopt zich achter zijn slobberige zwarte sweater en joggingbroek en sloft op helderwitte Adidas Hi-tops rond als een jonge hond die nog in zijn poten moet groeien. Het stomme horloge dat hij voor zijn zestiende verjaardag heeft gekregen, ligt nog thuis, want wie draagt er nou nog een horloge en hij komt toch altijd te laat, zegt Jan. Willem zet zich schrap voor de flits.

‘Smile,’ zingt Jan, alsof het woord twee lettergrepen heeft: Sma-iel. Hij houdt de camera omhoog en duwt Willem naar achteren. Irma draait haar verlovingsring in de hoop dat die zichtbaar is op de foto. Onder haar betraande ogen zijn zwarte vegen zichtbaar van de toch-niet-zo waterproof mascara. *Wanneer is hij zo groot geworden? Zullen ze hem hier weer normaal maken?* Ze plukt aan het mouwloze witte topje en haakt haar rechterarm door Willems linkerarm. Ze trekt hem dichterbij zich toe. Nog voordat ze allebei een passend gezicht hebben getrokken, drukt Jan al af. De flits gaat verloren in de felle lenteson.

Willem vlucht naar het hek. Het is van prikkeldraad, maar nauwelijks manshoog. Hier buiten de stad zijn de muren lager, je kunt tuinen zien. Alleen de ramen op de begane grond hebben tralies. Geen beweging te zien bij het lage, uit rode bakstenen opgetrokken huis dat een eind verderop staat. De schaduwrijke veranda eromheen wacht op schommelstoelen. Een pokdalige satellietschotel klampt zich vast aan de schoorsteen. Er zal toch

wel beveiliging zijn? De boom die als een bewaker naast het hek staat is een type prunus, weet Willem, maar de vruchten zijn door de kraaien opgegeten.

Er zijn verder geen huizen. Geen andere mensen. Aan de andere kant van het terrein staat een plompe, rode schuur. Daarachter ligt een donkere staalfabriek die de hele horizon in beslag neemt. Reusachtige koeltorens spuwen wolken uit met de uitdagende rondingen die ieder meisje tegenwoordig wil hebben. Lichtsabel-groene vlammen – zelfs op een dag als vandaag nog fel – flikkeren op uit magere pijpen die tot de hemel reiken. De lucht smaakt naar oude zaklampbatterijen waaraan je alleen likt omdat je ertoe uitgedaagd wordt.

Terwijl ze staan te wachten op het gezoem en geklik van elektrische sloten, zoekt Jan naar beveiligingscamera's. Weekend na weekend is hij bezig geweest hun bungalow ermee vol te hangen. Hij heeft Willem omgekocht om de opnames naar zijn mobiele telefoon te streamen en hij wordt er helemaal door in beslag genomen: hij kijkt naar lege kamers, wachtend tot mensen die hij kent binnenkomen en doen wat ze altijd doen. Jan droomt van een volledig afsluitbare schuilkamer. Hij werpt Irma een afkeurende blik toe als ze nog een mentholsigaret opsteekt. Ze voelt hoe haar zoon steeds verder bij haar vandaan gaat. In gedachten loopt ze alles na wat ze ingepakt heeft. De lijst van Nuwe Sonsopkoms was gedetailleerd, uitgebreid en duur: twee broeken, twee T-shirts, één pet en twee nette overhemden (alles kaki), vervolgens veterlaarzen, hardloopschoenen, ondergoed, handdoeken, lakens, slaapzak, tinnen bord, mok en kom en een bijbel (zakformaat). Geen mobiele telefoon, maar zij is niet degene die hem dat gaat vertellen. Een jachtmes wordt beschikbaar gesteld, maar mag alleen onder streng toezicht gebruikt worden. *Veiligheid Staat Voorop Bij Nuwe Sonsopkoms!*

Willem is hun verhalen over het kamp nu al zat. Het slecht gekopieerde reclamefoldertje gleed uit de kaart voor zijn zestiende verjaardag, waarop een rode Ferrari prijkte (hij heeft nooit enige interesse getoond in welke auto dan ook).

‘Je zult het geweldig vinden,’ houdt Irma hem – en zichzelf – voor de duizendste keer voor.

Willem draait zich om en kijkt naar een kolonne donkerbruine mieren die het hek belegert: *Anoplolepis custodiens*, de veelvoorkomende strijdlustige schubmier. Snel. Hij probeert ze door louter wilskracht Jans kant op te sturen.

‘Het wordt *lekker*,’ tsjilpt Irma. ‘Een heleboel andere jongens en aan het eind zijn jullie echte *rangers*!’

‘Dat is hem geraden ook,’ zegt Jan. Hij vloekt. ‘Ik ben 22.000 Zuid-Afrikaanse rand kwijt! Hij moet een vent worden, op eigen benen staan.’

Het mierenleger trekt het kamp binnen. Terwijl Willem zich omdraait om Jan van repliek te dienen, komt er een beschadigd rood *bakkie* van achter het huis naar hen toe rijden in een wolk van stof.

‘Sst,’ smeekt Irma en stuurt gestreste rooksignalen omhoog met haar mentholsigaret. ‘Hou in vredesnaam je mond.’

Grote honden springen om de wielen heen. Willem ziet dat het *boerboels* zijn. Als het *bakkie* tot stilstand komt, laten ze zich geluidloos zakken, met sidderende gecoupeerde staarten; het kwijl vormt plasjes bij hun krachtige kaken. Nu zijn ze even bewegingloos als die stomme plastic giraffe waarvan zijn ma altijd vreest dat die uit hun tuin zal verdwijnen. Alsof iemand zoiets zou willen stelen.

Zoals bij alle beveiligingswagens zijn de ramen van het *bakkie* donker getint, dus het eerste dat Willem van deze bewoner van Nuwe Sonsopkoms ziet, is een paar stoffige zwarte laarzen met ingestopte kaki broekspijpen. Terwijl hij probeert zich de rest voor te stellen, stapt een jongen – nauwelijks langer dan hij – voorzichtig achter het portier vandaan. Zijn haar is tot op de hoofdhuid gemillimeterd zwart fluweel. Als de jongen een pet met camouflagemotief opzet, ontdekt Willem een roestbruine snee op zijn hoofd. Een kaki shirt met korte mouwen klappert om zijn magere, bleke armen. Hij houdt het portier stevig vast.

Willems schouders zakken. Als het hek naar binnen openzwaait, steekt hij zijn hand ernaar uit, zonder precies te weten waarom. Irma pakt hem vast, waarbij hij zich bijna aan haar sigaret brandt. Ze kan hier niet meer tegen: hij luistert niet, denkt nooit na, blijft de hele nacht op in zijn kamer... in plaats van uit te gaan, normaal te zijn. Ze wijst op een geel bordje met een bliksemschicht en een schedel.

Jan beveelt haar weer in de Ford te gaan zitten, zodat ze hem kunnen afzetten en voor het donker thuis kunnen zijn. Daarna kunnen ze niet meer rijden, niet in deze tijd. De andere jongen schudt zijn hoofd en doet een stap naar voren, maar zorgt dat hij achter de waaier blijft die het hek in het stof heeft achtergelaten.

‘A-alleen h-h-hij.’

Willem brengt een hand naar zijn borst.

‘Maar...’ begint Irma. Ze had niet verwacht dat het zo zou gaan. ‘Zijn spullen.’

Jan duwt haar opzij en doet de kofferbak open, buigt zich voorover en hijst zijn oude plunjezak eruit; Irma vindt het lief van hem dat Willem die mag gebruiken. De tinnen mok klettert als de tas naast het *bakkie* belandt. ‘Die raapt hij zelf wel op. Goeie oefening, toch?’

De jongen kijkt even achterom naar het stille huis en leunt dan voorover terwijl Willem een stap vooruit doet. Ze stoten bijna hun hoofden tegen elkaar. Willem voelt een steek van verslagenheid als de andere jongen met verrassend gemak de tas in het *bakkie* slingert, instapt en het portier opengooit. ‘Geldenhuis,’ zegt de jongen en wijst op zijn insigne. Hij klinkt als de kostschooljongens die Willem in de bus altijd ontweek.

Terwijl Willem instapt, realiseert hij zich dat hij geen afscheid heeft genomen. Het portier valt in het slot. Het *bakkie* rijdt al achteruit en dus zwaait hij naar zijn ma, die terugzwaait en kleiner wordt omdat ook Jan achteruitrijdt, de zandweg op, maar zij kan hem niet zien door haar verraderlijke mascara. Plotseling wil Willem niet dat ze weggaat. Hij voelt de blik van

de andere jongen, legt zijn handen plat naast zich en probeert zich breed te maken op de autostoel, zoals Jan altijd doet. Willem kijkt steels naar die Geldenhuys die aan het stuur draait zonder zich zorgen te maken over de honden die meehollen. Van dichtbij ziet de snee bij zijn oor er oud uit, maar er zijn versere wonden. Willem vraagt zich af hoe zijn haar er eerst uitzag. Ze passeren de rustieke oude woning en gaan regelrecht naar een tweede, hoger hek, bekroond met prikkeldraad met scheermesjes. Een rood-wit-zwarte vlag steekt fel af tegen de blauwe lentehemel.

‘*H-h-howzit*, b-b-bro?’ vraagt Willem lachend terwijl hij zijn merkzonnebril weer opzet. Geldenhuys neemt niet eens de moeite te reageren; hij remt voor de tweede poort en claxonneert drie keer. Een stem vanuit de walkietalkie op de vloer vraagt krakend in het Afrikaans: ‘Veilig?’ Daarna, nog geen seconde later, geïrriteerd: ‘Safe?’ Willem steekt zijn hand uit naar de walkietalkie, maar Geldenhuys grist hem weg, kijkt in zijn spiegels en drukt de antwoordknop in: ‘Veilig.’

Willem gooit het over een andere boeg. ‘Nou, bro, hoe is het hier?’

‘Dat z-z-zul je nog w-w-wel zien,’ zegt Geldenhuys terwijl het hek openschuift.

DEEL 1

Dagboek van
mevrouw Sarah van der Watt,
Mulberry Farm, bij Ventersburg,
Oranjevrijstaat
1901

Dinsdag 1 januari, net na het ontbijt

We weten dat ze eraan komen. We zien nu al twee weken de rook opstijgen en weten dat ze binnenkort bij onze poort zullen staan, de poort die jij beloofde verder te witten zodra je terugkwam. Elke dag, de hele dag, stijgen keurige rookpluimen recht omhoog de zomerhemel in, geen briesje waagt ze te verstoren.

Dag na dag, boerderij na boerderij, komen de Engelsen dichterbij.

Zelfs op Eerste Kerstdag werden we wakker met rommelige kringen rook in de lucht, als wol die nog tot een kluwen moet worden gewonden. Het klaarde op toen jij het gebed uitsprak en we aan tafel gingen voor het middageten – ik maak me nog steeds druk dat het varkensvlees die dag te droog was. De familie Kriel woont slechts 10 kilometer ten oosten van ons en als hun grote rode schuur – de schuur waaraan twintig mannen een hele winter hebben moeten bouwen – in vlammen opgaat, zijn wij daarna aan de beurt. De stoel waarop ik zit, elk besje dat rijpt aan de boom voor het raam – elke vrucht, elke boom. Alles zal in vlammen opgaan.

Ik heb nog altijd moeite het nieuws te geloven dat onze half-geschilderde poort bereikt. Binnenkort zal alles wat we in de laatste tien jaar hier hebben opgebouwd, verdwenen zijn. Ik heb de gewoonte aangenomen nog vroeger op te staan dan

voorheen, zodat ik alleen door onze vijf kamers kan zwerven – weet je nog toen we er maar één hadden? Ik knipper flink met mijn ogen en knijp ze tot spleetjes om me alles in te prenten, het in mijn geheugen te griffen zodat ik het altijd voor me zal kunnen zien. Ik hoop dat jij het je ook allemaal herinnert, Samuel.

Ik ben vaker op nieuwjaarsdag begonnen aan een dagboek, om vervolgens vast te stellen dat mijn gedachten veel eerder op waren dan de bladzijden die ik wilde vullen, maar ik ben vastbesloten dit dagboek echt bij te houden. Ik leg de woorden vast voor ons en voor Fred – hij is buiten en valt Lettie lastig. Die roept mij nu, dus ik moet er zo direct naartoe. Ik schrijf dit aan onze keukentafel, waaraan we al die jaren dat we getrouwd zijn samen gezeten hebben om te praten, te lachen en ons zorgen te maken. Elke avond na het eten klopte je hier je pijp op uit en dat heeft kleine brandplekken achtergelaten. Nu laat ik mijn vingers over die littekens glijden en heb spijt van elk afkeurend ‘tsss, tsss’. Ik zal je dit voorlezen wanneer je als overwinnaar teruggekomen bent. We strijden voor een rechtvaardige zaak. God zal je beschermen, Samuel. Denk aan Psalm 110: *De HEERE is aan Uw rechterhand; Hij zal koningen verslaan ten dage Zijns toorns.*

Die dag nadert.

Nu moet ik gaan kijken wat Lettie wil.

Ze riep alleen om te vertellen dat de kippen drukte maakten – Fred had hun eieren niet weggehaald en je weet dat ze niet willen leggen als ze ergens nog een ei zien liggen, ze zijn zo pietluttig. Daarom hebben we er samen een spel van gemaakt om alle eieren te vinden. Daarna heeft Lettie me geholpen om het theeservies dat jouw familie ons als huwelijksgeschenk heeft gegeven – twaalf delicate kopjes en schoteltjes, stuk voor stuk omkransd met kleine roze roosjes – te verbergen. Nog altijd in de kist waarin het destijds helemaal vanuit Pretoria hierheen gekomen is. Ik heb het maar één keer tevoorschijn

gehaald: de eerste keer dat mevrouw Kriel op visite kwam. Jij was naar de markt, denk ik. Ze stak haar mollige pink in de lucht en tilde haar schoteltje op om eronder te gluren! Ze bleef niet voor een tweede kopje thee, maar haar ogen dronken alles gulzig in. Zelfs zij meed mijn zelfgebakken *koekies*. Samuel, het is maar goed dat jij je lieve vader niet opgevolgd bent, want alleen al vanwege mijn bakkunst zou ik een verschrikkelijk slechte predikantsvrouw zijn geworden.

Lettie en ik wikkelden elk stukje porselein apart in oude lappen en vulden de kist op met stro. Daarna begroeven we hem onder de moerbeiboom – de eerste boom die we ooit plantten. Nu omsluiten zijn takken ons huis en zijn grote, hartvormige bladeren geven ons schaduw. Ik weet dat jij vindt dat er te veel moerbeien aan zitten. Er is niet zo veel markt voor. De boomwortels zijn bespat met gevallen vruchten die Fred met veel plezier plat stampt. Onze abrikozen hebben het nooit beter gedaan dan nu. Zelfs als ze door de zon verschroeid zijn of als er iets kleins naar binnen kruipt waardoor ze vervormd raken, smaken ze nog heerlijk. Toen we de bomen aanplantten, moest jij lachen dat ik zo goed met een spade overweg kon – volgens mij geloofde je tot die tijd niet eens echt dat ik op een boerderij ben opgegroeid. Het is maar goed dat een van ons beiden gewend is aan het boerenleven. Jouw handen zijn geschapen om boeken vast te houden. Elke boom geeft koppig vier jaargetijden aan, terwijl wij er eigenlijk maar twee hebben. Ik denk dat ze zich Europa beter herinneren dan wij, die hier pas later wortel hebben geschoten. Zouden ze al gewend zijn aan zomer in januari? Ik heb Freds zilveren dooplepels ook begraven, terug in de grond waar ze vandaan kwamen. Maak je geen zorgen, we hebben niet alles verborgen – ze moeten iets kunnen meenemen. Het is beter als mannen die weinig te verliezen hebben, niet al te ver hoeven zoeken, zei jij. Daarom zijn we druk bezig alles voor te bereiden voor onze onwelkome gasten en nu ze vlakbij zijn, voel ik zelfs enig enthousiasme. Ik heb nog nooit een Engelsman ontmoet, alleen in

romans. Er valt op dit moment vreemd genoeg weinig te doen behalve afwachten.

Ik ga zo op in het schrijven dat ik bijna het avondeten zou vergeten – we eten tegenwoordig als koningen! Hoe meer we verorberen, hoe minder we achterlaten voor de *Kaki's*. Alweer varkensvlees!

Drie dagboekbijdrages op één dag! Dat houd ik niet vol, dat weet ik nu al. Ik kan niet slapen zonder jou. Lig jij onder de sterren? In een tent?

Sinds je wegreed – is dat echt nog maar een week geleden? – kunnen we de rook ruiken. We voeden de zwervers die bij onze poort bedelen. Vrouwen en kinderen en *Kaffers*. Elke dag meer. We geven hun wat we kunnen missen en luisteren naar hun verhalen – die kunnen niet allemaal waar zijn. De Engelsen behoren immers tot hetzelfde ras als wij. Ze hebben hetzelfde geloof, al zijn ze niet zo trouw als wij. Onze Vader is hun Vader. Ze verliezen overal, maar jij bent nergens te vinden en dat drijft hen tot waanzin. Ik wist dat je zou vertrekken toen het bevel van lord Roberts eindelijk onze poort bereikte: 'Het is absoluut essentieel om alle mensen te dwingen zich over te geven en het is inmiddels duidelijk dat dit alleen bereikt kan worden met strenge maatregelen. U moet geen genade tonen, en wat u niet mee kunt nemen, moet u vernietigen...

Ze noemen het 'verschroeide aarde'. Ik smeekte jou om te vertrekken en predikant te worden – je hebt die gewijde kalmte van je vader. Als gebeden van de Boeren kogels van de Engelsen konden verslaan, zouden we al gewonnen hebben, zei je. Nu ben je niet bij ons. Ik begrijp het heus wel, en Fred ook. Hij is heel braaf, zo volwassen als een zesjarige maar kan zijn. Mijn sproeten zie ik terug op zijn gezicht. Ik vertel hem dat ze lijken op de sterren die 's nachts aan de hemel staan, maar dat weerhoudt hem er niet van te proberen ze weg te vegen. Vanmorgen betrapte Lettie hem erop dat hij op een van de varkens probeerde te rijden; Jakob moest hem uit de stal

halen. Hij was bedekt met een dikke laag vuil en dus moesten we water koken om hem in bad te doen. Ik zei hem dat een koud bad zijn verdiende loon zou zijn en hij barstte in tranen uit in plaats van zijn gebruikelijke gegiechel. Ik huilde bijna zelf ook.

Fred vindt de vuren geweldig – ik neem aan dat alle kleine jongens er zo op reageren. 's Nachts zijn ze ook bijna mooi, en dat maakt het moeilijk voor me om streng tegen hem te zijn als ik hem erop betrap dat hij er ook naar kijkt. Jij hoeft alleen maar je stem te verheffen tot iets luider dan je gewone kalme manier van spreken: 'Fre-de-rick.' Hij weet maar al te goed dat ik nauwelijks mijn stem kan verheffen, laat staan mijn hand tegen hem heffen. Aangezien ik uit een nest meisjes kom, is dit soort vrolijkheid mij vreemd, maar hier gebeurt zo weinig dat elke afwijking opwindend is. Weet je nog die keer dat de regens een week te vroeg kwamen? Tot aan de volgende zomer hebben we nergens anders over gepraat. Het stroompje achter de stallen veranderde in een stortvloed en binnen één dag schuimde het *veldt* van de bloemen – geel en paars als de namaakbloemen die stadsmensen op hun hoeden dragen. De gebarsten rode aarde stoomde als versgebakken brood. Wij drieën vonden een rots die alweer droog was en gingen daar picknicken; ik klaagde dat de plotseling opgekomen bloemen niet geurden. Jij zei dat ze al meer dan genoeg deden. Je had gelijk. De hele afgelopen week rommelde de donder, maar zonder bliksemschichten, zonder verlichtende regen en de daarbij behorende zoetheid die bijna zichtbaar uit de aarde opkomt. Die beladen is met glinsterende mogelijkheden, de geur van thuis, nee – thuisland. Is daar een woord voor? Jij zou dat weten. Jij verzamelt woorden zoals mijn vader zaden opsloeg. Je hebt me er zo veel gegeven. Jouw vader had zichzelf Engels geleerd, zodat hij met stervende *Kaki's* kon bidden tijdens de eerste oorlog tegen ons, de oorlog die ons dwong hierheen te gaan, waar we onze eigen gewoonten zouden kunnen aanhouden. Een armzalige, wereldse taal, zei mijn moeder:

je hebt alleen dat ene boek nodig. Maar zij heeft nooit *Wuthering Heights* of *The Woman in White* gelezen. Ze las nooit. Mijn Engels is het Engels van de romans waarvoor jij en ik ontelbare kaarsen verspilden. Jij viel altijd als eerste in slaap, dus nu geef ik toe dat ik dan verder las en de volgende avond deed alsof ik verrast was. Het was gemakkelijk om weer te huilen bij *Little Nell*. Ik genoot van het gevoel van jouw gezicht naast het mijne terwijl jij mijn leraar werd – woorden werden niet als essentieel beschouwd voor een van de zes meisjes op een schapenboerderij, een volle dagreis verwijderd van het dichtstbijzijnde stadje. Vaders leerden hun zoons alles wat ze moesten weten en we bogen allemaal ons hoofd voor de dominee als hij eenmaal per maand langskwam op zijn ezelwagen. Ik geneerde me er niet voor – ik was allang blij met nog een reden om dichterbij jou te kunnen zijn. Ik had altijd nog veel meer vragen, maar wist wel beter dan die te stellen. Wees nooit slimmer dan je echtgenoot – nog een uitspraak van mijn moeder. En nu zit ik deze bladzijden vol te schrijven voor jou.

Maar deze nieuwe donder is het gedreun van de grote kanonnen die op enorme schepen vanuit Engeland hierheen zijn gebracht; ze maken meer kabaal dan ooit gehoord is in ons jonge land. Donder met dodelijke regen. In het begin verstarde de vogels op de takken en zelfs de krekels werden er stil van, maar nu reageren ze amper meer. ‘Maxim,’ zegt Fred bij elke dreun. ‘Zij hebben Maxims en wij hebben Long Toms, maar onze Mausers schieten beter dan hun Martini’s.’

Ik laat hem met de Mauser in zijn armen slapen die jij hem op Eerste Kerstdag hebt gegeven, vlak voordat je hem vertelde dat je wegging. Ik dacht dat hij nooit zou ophouden met huilen en ik hield nog meer van jou omdat je hem daar niet van weerhield. Ik heb hem keer op keer verteld dat jij dat speelgoedwapen gesneden hebt uit het hout van de kersenboom die je omgezaagd had om plaats te maken voor de nieuwe stal. Hoe ik je geholpen heb die omgezaagde boom achter Oupa te binden, die hem naar de stal van de familie Kriel sleepte. Daar

heeft het hout maandenlang moeten drogen – kersenhout is zwak, een vrouwelijke houtsoort, zei mevrouw Kriel. Zeker is dat die boom het zwaar te verduren heeft gehad: de bladeren waren al door de zon geschroeid voordat ze uitkwamen. Soms denk ik dat het niet de bedoeling is dat hier iets in leven blijft, zelfs wij niet. Mijn moestuintje kan in een uur verdwenen zijn als er sprinkhanen langskomen. De schapen verdragen het, maar als de jongens er niet waren om de teken uit hun vacht te branden, zouden ze binnen de kortste keren weg waggelen, het stof in. Toch zijn we hier nog altijd. Ik heb Fred verteld hoe je wekenlang elke avond bij het vuur zat om zijn Mauser te snijden en te polijsten tot hij er bijna uitzag alsof er echt een kogel mee afgeschoten kon worden. Nu houdt hij er nog meer van. Hoe vaker hij ermee speelt, hoe roder het hout wordt. Op dit moment is hij zelf nog nauwelijks groter dan dit speelgoedgeweer. Hij slaapt ermee in zijn armen. Dat mag van mij. Ik slaap met de sleutel van zijn slaapkamer in mijn hand. Als ik slaap. Meestal trek ik mijn omslagdoek om mijn schouders en loop naar buiten, de veranda op, om eindeloos naar boven te kijken, naar onze sterrenhemel. Dan kan ik bijna voelen dat de wereld draait. Pas als ik het Zuiderkruis gevonden heb, weet ik zeker dat ik, als ik weer naar binnen ga, mijn ogen zal kunnen sluiten.

Donderdag 3 januari

Ik heb alweer een dag overgeslagen, maar ik heb nu pas, terwijl de avond de hoeken van de lucht instopt, tijd om te gaan zitten. Als jij hier was, zou je me voorlezen, maar dit is het op één na beste.

Terwijl ik probeerde te zorgen dat Fred zijn ontbijt opat, hield er alweer een *Kaffer* halt bij de poort. De Engelsen bevrijden ze echt allemaal en laten ze zomaar rondzwerven, zonder aan hun welzijn te denken. Toen jij onze *Kaffers* de keus gaf, gingen de meesten terug naar de wildernis om hun familie te zoeken. Alleen Lettie en Jakob zijn gebleven. En hoewel ze

maar met z'n tweeën zijn en altijd al bij ons waren, voel ik me nu op de een of andere manier in de minderheid. Ze werken niet meer zo hard aan het eind van de dag; elke avond verslapen ze. Lettie zegt dat zij nooit weg zal gaan – ik weet dat het vanwege Fred is. Ze is zo aan hem gehecht. En natuurlijk zou Jakob haar nooit in de steek laten. Hij heeft de gewoonte aangenomen op onze veranda te slapen, tegenover de deur, in plaats van in zijn kleine aanbouw bij de varkensstal. Dat zou hij niet durven als de *baas* thuis was, maar als jij er was, zou het ook niet nodig zijn. Vroeger stond ik toe dat Lettie 's nachts naar hem toe ging als jij naar de markt was, moet ik tot mijn schande toegeven. Maar misschien wist jij dat al. Het is moeilijk om hier, tussen de kale aarde en de heldere lucht en met niets dan ruimte overal om ons heen, geheimen te bewaren.

Hoe dan ook, deze vreemdeling stond bij de poort te schreeuwen, en dus ging Fred op zijn stoel staan. Ik hield mijn handen over zijn oren die – zoals zo vaak – roze waren, alsof hij ergens op betrappt was. Meestal is dat ook zo. Ik zei tegen Lettie dat ze de man iets te eten moest gaan brengen. Dat is onze christenplicht, al is God tegenwoordig bijna nergens te bekennen. De man droeg geen schoenen of overhemd, alleen een te grote kaki broek en jas. Blijkbaar hoorde hij bij hen, want anders zouden ze hem ter plekke hebben doodgeschoten. Hij overhandigde Lettie een verkreukelde blauwe envelop en zij gaf hem een plak opgesteven pap van het ontbijt van gisteren. Die griste hij weg en vervolgens nam hij de benen in de richting van de rook. Hij keek niet achterom. De envelop is aan jou geadresseerd, hoewel ze inmiddels toch wel moeten weten dat jij niet thuis bent. Het hele vel staat vol met donkerblauwe inkt, in een vastberaden handschrift. Deze brief is pas het derde poststuk dat we sinds jouw vertrek hebben ontvangen. Er staat:

*Aan: dhr. Samuel van der Watt, Mulberry Farm, bij Ventersburg
Op bevel van luitenant-generaal sir J. French*

*Ik ben zo vrij u mee te delen dat u, uw vrouw en uw zoon op
zondag 6 januari om 06.00 uur geëvacueerd zullen worden.
Vluchtelingen worden geconcentreerd in regionale kampen. Dit is
omwille van uw eigen veiligheid. Neem alleen mee wat u kunt
dragen. Geen bedienden en geen vee.*

Fred probeerde zich los te wringen, maar ik hield mijn handen stevig over zijn oren en las de brief aan Lettie voor. Zij pakte onmiddellijk een tas en begon die te vullen met brood, maiskolven en ham.

‘Maar we hebben nog drie dagen,’ bracht ik haar in herinnering.

‘Dan moeten wij aan de slag, *mevrouw*,’ antwoordde zij, met de nadruk op ‘wij’.

Drie dagen. Zes maanden geleden bezwoer je me dat de Situatie elk moment voorbij zou zijn – destijds was het nog de Situatie. Onze regering zou de *uitlander* goudmijnwerkers stemrecht geven en onze onafhankelijkheid garanderen en daarmee zou alles opgelost zijn. Toen de Situatie veranderde in de Boerenoorlog, bezwoer je me dat we hen voor de kerst allemaal de zee in zouden drijven. Nu is de kerst allang voorbij, maar zij zijn er nog steeds, en nu ben jij ook nog eens weg. We kunnen niet eens meer naar de kerk in Ventersburg, want die hebben ze afgebrand tot op de grond waarop wij hem opgetrokken hebben. Hij zat vol explosieven, zeiden ze. Explosieven die zij daar neergelegd hebben, zei jij terwijl je je pijp stopte.

Schrijven is gemakkelijker dan praten. Niet dat ik nu nog iemand heb om mee te praten. Vaak voel ik mijn woorden aarzelen, twijfelend als gemeenteleden die wachten op de zegen. Zo ben ik niet altijd geweest. Ik heb het van mijn moeder en zussen geërfd. Zijn zij ook aan het inpakken? Zelfs Lettie praat zonder te aarzelen. Ik heb haar nog nooit haar stem

horen verheffen. Ik heb haar verteld dat ze niet mee mag, waarheen we ook moeten gaan. Ze zweeg en keek naar Fred alsof ze zijn gezicht in haar geheugen wilde prenten – Fred die naar haar toe rent als hij gevallen is. ‘Dan zullen we wachten, *mevrouw*,’ zei ze en pakte de melkemmer. ‘Tot u allemaal weer naar huis komt.’ Ik benijd de dieren – voor hen is elke dag hetzelfde. Na het ontbijt heb ik Fred eieren laten rapen. Sinds jij weg bent, eten we elke dag verse eieren, zelfs Lettie en Jakob. Er is nu geen reden meer om iets te bewaren. Lettie heeft allebei de koeien gemolken en Jakob is met grote stappen weggelopen om voor de varkens te zorgen – ik vergeef die beesten alles in ruil voor spek. Ik vraag me af of we dit stel ooit zullen opeten.

Oupa is rusteloos sinds jij wegreed op Gelda. Hij mist haar. Ik weet hoe hij zich voelt. Volgens mij is dat beest nog ouder dan Lettie – hij kraakte al toen jij hem uit Ventersburg meebracht om al het ploegwerk te doen voor de tarwe die niet eens aansloeg. Nu is hij zo oud als Methusalem, met grijze vegen op zijn kastanjebruine vacht. Hij is vrijwel nutteloos en vindt het prima om rond te sjokken met Fred op zijn rug, die aan zijn oren trekt die opletterend van voor naar achteren schieten. Basutopony’s zijn geduldig, alsof hun grote hoofden vol gedachten zitten.

We plukken nog steeds abrikozen, die eigenlijk al naar de markt hadden moeten gaan. De takken buigen door onder vruchten die openbarsten in de hitte. De kraaien weten dat ook en wagen zich onder onze beschermende netten. Ik zou graag op ze schieten, maar jij hebt het geweer meegenomen. ‘Ze kunnen niet op jou schieten als jij niet op hen kunt schieten,’ zei je. Als ik kon, zou ik ze allemaal doodschieten. Bij de vorige oogst werden we geholpen door de familie Kriel met hun vijf kinderen en daarnaast nog een dozijn *Kaffer*-arbeiders. Wat deed ik toen? Iets binnenshuis, weer eens verstelwerk aan Freds kleren. Mijn moeder liet de vrouwelijke bedienden nooit haar naald en draad aanraken. Dat was om de een of andere reden verboden. Lettie probeert het niet eens, hoewel ik de

mooie witte gordijntjes die ze voor Jakobs aanbouw tje heeft gemaakt, bewonder. Fred gaat ruw met zijn kleren om voor een jongen die niet graag vuil wordt. Hij heeft jouw pietluttigheid geërfd. Nu heb ik vlekken van moerbeisap op mijn handen, en hoe hard ik ook schrob, het gaat er niet af. Zelfs Letties handpalmen zijn witter dan de mijne.

Vanavond aten we geroosterde lamsbout met moerbeien (een experiment dat niet voor herhaling vatbaar is) en abrikozentaart toe. Jakob heeft zelfs de dieren wat moerbeien gevoerd; hij zei dat hij nooit eerder een varken heeft zien glimlachen. Mijn rokken voelen strak aan als ik mijn schort gladstrijk. Fred is verbijsterd als ik zeg dat hij zoveel vruchten mag eten als hij maar kan. ‘En mijn buik dan?’ vraagt hij lachend. Hij trekt zijn bloes omhoog en steekt zijn buik naar voren. Hij was zo’n dikke kleine baby, met dijen om in te bijten. Nu schiet hij sneller omhoog dan de mais. Hij zal nog langer worden dan wij allebei, Samuel. Hij zal verder kunnen kijken.

Die vorige oogst was zo overvloedig dat we er bijna vijf Engelse ponden aan hebben overgehouden, opgespaard in ons chocoladeblikje. Dat geld was bestemd om het strodak te vervangen – ik herinner me hoe weelderig de regen op het nieuwe golfplaten dak van mevrouw Kriel kletterde toen we bij haar op visite waren. We zaten keurig rechtop in haar nette voorkamer, op stoelen die dropen van de kanten kleedjes. Zij keek omhoog en glimlachte dankbaar, alsof ze zich rechtstreeks tot de hemel richtte. Ze begint dik te worden, maar ja, dat geldt ook voor de vrouw van president Kruger. Het valt niet mee om zulke enkels als vaderlandslievend te beschouwen. Toen je wegging, heb ik je gesmeekt om al dat opgespaarde geld mee te nemen en uiteindelijk knikte je. Vanavond vond ik het blikje, dat nog altijd onder ons bed staat, en het is nog altijd vol. Je hebt gelogen, Samuel. Lieg nooit meer tegen me.

Het is laat en ik ben veel te losbandig omgesprongen met de kaarsen. Mijn ogen zijn moe – ik heb nog nooit zo veel

geschreven, nog nooit zo veel te zeggen gehad. De Heer mag weten waar ik het aan kan uitgeven, maar de Engelsen komen hier goud zoeken en dat van ons zullen ze niet krijgen. Ik heb elke shilling apart in de zoom van mijn sterke zwarte werkjurk genaaid. Ik denk dat ik nu wel kan slapen.

Vrijdag 4 januari

Fred schreeuwde om jou in zijn slaap en daarom ging ik zijn kamer in, wat ik niet gedaan zou hebben als jij thuis was geweest. Lettie zat aan het voeteneinde van zijn bed en hij had de quilt die je moeder heeft gemaakt van zich af geschopt. Ik realiseer me dat ik Lettie nog maar één keer eerder na het avondeten heb gezien: toen Fred koorts had en zij die natte wortels meebracht om voor hem te koken. Die heb ik aan de varkens gegeven, die er kotsmisselijk van werden. Ik had dus gelijk dat ik het bij geitenmestthee gehouden heb. Hoeveel nachten heeft zij in deze slaapkamer doorgebracht in plaats van in de keuken? Dat doet me aan onze Anna denken. Als mijn zussen me plaagden, vluchtte ik het gezamenlijke bed uit, sloop de keuken in en ging naast haar op de vloer liggen, bij het fornuis, en koesterde me in de warmte van Anna en het vuur. Mijn moeder was geen vrouw naar wie je 's nachts toe wilde gaan. Vannacht gebaarde Lettie dat ik stil moest zijn; ze neuriede zachtjes een slaaplied voor Fred. Het was niet blij of treurig, maar toch op de een of andere manier allebei – als de wind die over het liefdesgras rimpelt en de zaadkopjes doet buigen alsof ze bidden. Het is geen kerkgezag. Ik weet niet wat het is. Maar het bereikte Fred en troostte hem. Hij lag daar, met zwoegende borstkas en rode wangen, en uiteindelijk ontspannen zijn vuisten zich. Ik vind het heerlijk om hem te zien dromen. Toen hij te vroeg geboren werd, was er geen vrouw om me te helpen, en jij wilde Lettie niet binnenlaten voordat ik ophield met schreeuwen. Uiteindelijk verlangde ik zelfs naar mijn moeder. Hoewel ik tegen die tijd zeker wist dat ik hem nooit zou leren kennen, gaf ik hem zijn naam. Lettie was

degene die wist wat er gedaan moest worden. Ze droeg jou op – *droeg jou op!* – te vertrekken; daarna knielde ze bij me neer en stak haar handen onder de dekens. Ze draaide Fred in mij om. Lettie was degene die ons allemaal gered heeft. Sinds die tijd vraag ik me soms af wat ze ziet als ze naar mij kijkt.

Vannacht bleef ze neuriën terwijl ik weer opstond en vertrok, en haar vreemde lied volgde me. Zij niet. Ik duwde mijn gezicht in jouw hoofdkussen en huilde tot ik hoorde dat het dag werd. Even later – minuten later, voor mijn gevoel – werd ik wakker en stak mijn handen uit naar jou. Het bed is niet gewoon leeg zonder jou. Het is een speciale leegte, net zoals stilte na een kerkgezang niet hetzelfde is als de gewone rust daarvoor. Ik kan er maar niet aan wennen; ik zou zelfs mijn zussen weer welkom heten. Voorheen was je nooit langer weg dan op marktdag, als je Oupa en Gelda voor de wagen spande. Dat was bijna een feestdag, omdat ik wist dat je de volgende dag zou terugkomen met nieuws uit het stadje en een nieuw boek en een kleinigheid voor Fred. Nu voelt ons bed zelfs in de zomer koud aan. Vanmorgen waste ik mijn gezicht met het water uit de eenvoudige geëmailleerde bak die Lettie altijd neerzet en bekeek mezelf daarna in de spiegel – heb ik je verteld dat mevrouw Kriel haar spiegel in het Engels een ‘looking glass’ noemt sinds ze dat nieuwe dak heeft? Nu droomt ze van vismessen.

Ik ben nooit ijdel geweest, daar heeft mijn moeder wel voor gezorgd. Ik heb weinig reden tot ijdelheid. Telkens weer verwacht ik dat mijn haar bij het ontwaken wit zal zijn van de zorgen, maar het blijft koppig rood, zo rood als pas geploegde aarde. Gelukkig heb ik geen krullen. Op mijn sproeten na ben ik nog altijd bleker dan ik zou moeten zijn na al die jaren waarin ik mijn vader overal op de boerderij achternaliep. Mijn ogen zijn gezwollen, maar dat komt misschien door al dit geschrijf. Een klaaggezicht, zei mijn moeder altijd berispelend. Jij leek het nooit erg te vinden dat ik even lang ben als jij. ‘Mijn Rosetti,’ noemde je me toen je mij het hof kwam maken. Ik wist niet wat je bedoelde tot je me afbeeldingen van zijn

schilderijen liet zien in een van je vaders boeken. Toen ik de bibliotheek van je vader voor het eerst zag, kon ik mijn ogen niet geloven. Een hele kamer vol verhalen. De lucht was zwaar van leer en papier en wachtende woorden. Heeft die geur een naam? Jouw voorgeslacht, man voor man predikanten, is tijdens de Grote Trek vanaf de kust hierheen gekomen. Mijn familie heeft nooit verder gekeken dan de omheining van de kraal. Nog minder avontuurlijk dan hun schapen. Ik huilde toen er niemand van mijn kant op de bruiloft kwam, maar tot mijn schande moet ik toegeven dat ik ook opgelucht was. Ik herinner me hoe zacht de handen van je moeder waren toen ze me verwelkomde, en de blik op haar gezicht terwijl ze probeerde te doen alsof mijn handen even glad waren.

Destijds waren we bijna twintig; nu zijn we dertig. Aangezien ik thuis de laatste was die trouwde, was ik doodsbang dat ik de tante Sarah van de familie zou worden: een oude vrijster, als een weduwe in het zwart, rouwend om een huwelijk dat ze nooit had gekend. Jij hebt me daarvoor behoed. Voor mannen is het anders. Waarvan heb ik jou gered?

We hoopten net als onze ouders zelf zes kinderen te krijgen, maar dat heeft niet zo mogen zijn, ondanks onze gebeden en de geneesmiddelen van mijn moeder – ze dreigde zelfs naar een *sangoma* te gaan om een tovermiddelje te halen. Lange tijd droeg ik niets anders dan schaamte. Jij hebt me nooit iets verweten, Samuel. Na een tijdje dacht ik dat het jou misschien niet kon schelen, of dat je me niet zwanger wilde hebben. Toen, nadat we het opgegeven hadden, kwam Fred. Hij heeft jou rust en mijn sproeten en hij is genoeg voor ons.

Ik hoor Lettie bezig met het ontbijt en ik ruik de koffie al. Laat ik maar snel naar de keuken gaan. Juist nu moet ik het goede voorbeeld geven.

Zaterdag 5 januari

Ze zijn hier. Wij zijn veilig, met Gods hulp. Wij zijn veilig. Fred slaapt eindelijk en ik heb Lettie bij hem achtergelaten. Dit is

vandaag de eerste keer dat ik kan zitten. Laat ik jou alles vertellen en kijken of ik er enige zin in kan ontdekken.

De eerste arriveerde vanmorgen.

Zodra ik opgestaan was, heb ik Lettie zo beleefd mogelijk begroet, al wilde ik dat eigenlijk niet. Wat lijkt dat nu kleingeestig. Ik kan haar vreemde lied nog altijd niet uit mijn hoofd krijgen. Ik neuriede het terwijl ik mijn koffie roerde. Lettie ontbeet niet op de veranda, zoals ze al tien jaar doet, maar stond met haar rug naar me toe in de hoek van de keuken te eten. De stilte verkoelde de ochtendlucht, die al benauwend warm was.

‘Waar is Jakob?’ vroeg ik aan haar brede rug. Meteen ging ze rechtop staan; de bruine jute jurk spande zich om haar schouders.

‘Bij de varkens,’ antwoordde ze terwijl ze zich omdraaide en het schort gladstreek dat ze zo vlekkeloos wit weet te houden. ‘Ik zal de koeien melken, dacht ik zo, Fred kan voor de kippen zorgen en misschien zou *mevrouw* –’

‘Wat zou *mevrouw*?’ snauwde ik en liet mijn vork en mes op tafel vallen.

Lettie bleef zwijgend staan, maar boog haar hoofd niet. Ik stond langzaam op, met mijn handen op de grenenhouten tafel die ik elke ochtend, middag en avond schoon schrobde voordat we Lettie hadden.

‘Wat zou ik volgens jou moeten doen?’ herhaalde ik zachtjes, zodat Fred het niet kon horen.

Toen vloog de deur open. ‘Ze zijn hier,’ hijgde Jakob. Hij kent zijn plaats – hij bleef netjes op de drempel staan, met jouw oude vilten hoed in zijn handen. ‘*Mevrouw*, er zijn *Kaki*’s!’

Lettie haastte zich naar voren, en ik pakte snel het mes waarmee ik zojuist mijn spek had gesneden en liet het in de zak van mijn schort glijden, al was ik meteen bezorgd dat het vetvlekken zou achterlaten. Ik duwde Lettie en Jakob opzij en stapte onze veranda op in de verwachting een leger aan te treffen.

Er stond een enkele soldaat bij onze poort. Een hele kop kleiner dan jij, Samuel, maar het was wel degelijk een soldaat.

Zuid-Afrika, 1901. Tijdens de Boerenoorlog worden Sarah en haar zootje afgevoerd naar concentratiekamp Bloemfontein. Voor hun eigen veiligheid, zo verzekeren de Britten hun.

Een eeuw later sticht een nazaat van Sarah op hetzelfde terrein een paramilitair trainingskamp. Hier worden tegendraadse jongens getransformeerd tot echt mannen, is de belofte. Het wordt de zestienjarige Willem bijna fataal.

Een op waargebeurde voorvallen gebaseerd verhaal dat laat zien hoe extreme omstandigheden tot extreme opvattingen kunnen leiden.

Damian Barr publiceert en is BBC-radiopresentator. Hij host onder meer een literatuurprogramma. *Hier ben je veilig* is zijn romandebuut.

‘Barr kent de situatie in Zuid-Afrika van binnenuit en slaagt erin iets van een kern te pakken die ik al jaren voel maar waar ik geen woorden voor vind.’

STEF BOS

‘Een meeslepend meesterwerk.’

ZIHNI ÖZDİL, columnist *NRC Handelsblad* en *Vrij Nederland*

‘Een aangrijpend en bij tijden beklemmend boek, waarin liefde en menselijkheid gelukkig hoop bieden.’

MADELEIJN VAN DEN NIEUWENHUIZEN,
beheerder van het mediakritische @Zeikschrijf

